

RIZIKA SPOJENÁ S REPATRIACÍ LIDSKÝCH POZŮSTATKŮ V ČESKÉ REPUBLICE

RISKS OF REPATRIATION OF HUMAN REMAINS IN THE CZECH REPUBLIC

Jan STROHMANDL¹, Miroslav TOMEK², Júlia MIHOKOVÁ JAKUBČEKOVÁ³, Barbora KOZUBÍKOVÁ⁴

ABSTRACT:

In the event of death of Czech citizens abroad for whatever reasons there is often a request made by their relatives for repatriation. Although there exist legal regulations which govern the way mortal remains should be transported, persons involved in repatriation are often at risk. The risks associated with repatriation of remains need to be analysed and subsequently reduced in order for the transportation of mortal remains to be safe and fast. The article points out the possibility of reducing the risks associated with repatriation by means of a simple numerical method.

KEYWORDS: safety, human, population, repatriation, remnant, remainder

ÚVOD

V historii lidstva často docházelo k dobrovolnému nebo násilnému přesunu části občanů různých států z místa jejich trvalého bydliště do nového bydliště, místa nasazení, zajetí, exilu apod. Důvody na jejich přemístění byly a jsou různé, k nejčastějším důvodům lze zařadit politické, ekonomické, vojenské apod. Například jen na nucené práce do Německa v průběhu 2. světové války bylo odvečeno cca 7,5 milionů osob. Nelze přesně stanovit, kolik osob bylo přemístěno, odhaduje se, že v letech 1938 – 1948 došlo k přesunům až cca 20 milionů osob. [1] Po určité době se část osob vrátila domů, byli repatriováni.

K nejznámějším repatriacím v českých dějinách lze zařadit návrat příslušníků československých legií z Ruska do vlasti v roce 1920, kdy bylo repatriováno cca 67 750 osob z toho 56 459 vojáků [2, 3] nebo Volyňských Čechů v letech 1944 – 1947, kdy se do vlasti vrátilo cca 400 tisíc osob a druhá

v letech 1991 – 1993, kdy bylo repatriováno 1 809 osob. [4] K repatriaci usmrčených nebo zemřelých osob docházelo v daném období jen výjimečně. V současné době jsme svědky, že dochází k repatriaci zraněných osob a některých mrtvých osob, které zahynuli mimo území České republiky (dále jen „ČR“), případně i z ČR při mimořádných událostech, zejména průmyslových haváriích, živelných pohromách či dopravních nehodách, dále při vojenských mírových misích, sportovních a rekreačních činnostech atd. Vzhledem k široké problematice, kterou slovo repatriace zahrnuje, autoři článku se budou zabývat jen návratem lidských pozůstatků do země původu, nebo země podle požadavku pozůstalých. Tato problematika – repatriace lidských pozůstatků, případně jejich přeprava je řešena v dostupných publikacích např. [5, 6, 7], dále řešena ve vztahu k repatriaci lidských ostatků k muzejním exponátům [8, 9, 10].

¹ Jan Strohmandl, Ing., Ph.D., Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, Ústav ochrany obyvatelstva Studentské náměstí 1 532, 686 01 Uherské Hradiště, Česká republika, tel.: +420 576 038 073, e-mail: strohmandl@utb.cz

² Miroslav Tomek, doc., Ing., Ph.D., Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, Ústav ochrany obyvatelstva, Studentské náměstí 1 532, 686 01 Uherské Hradiště, Česká republika, tel.: +420 576 073, e-mail: tomek@utb.cz

³ Júlia Mihoková Jakubčeková, Ing., Ph.D., Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta bezpečnostného inžinierstva, Katedra technických vied a informatiky, Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina, Slovenská republika, tel.: +00421 513 6855, e-mail: julia.mihokova@fbi.uniza.sk

⁴ Barbora Kozubíková, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta logistiky a krizového řízení, Studentské nám. 1532, 686 01 Uherské Hradiště, Česká republika, e-mail: 16Barca@seznam.cz

1. REPATRIACE LIDSKÝCH POZŮSTATKŮ A OSTATKŮ

Slovo repatriace pochází z latinského slova „repatriate“ a v překladu znamená návrat do vlasti [11]. Tento návrat byl původně spojen zejména s organizovaným návratem válečných utečenců, zajatců apod. z ciziny do vlasti. V současné době se setkáme s tímto pojmem i například v oblasti pojišťovnictví, kde se pod pojmem repatriace má na mysli převoz zraněného nebo nemocného sanitkou či letadlem do ČR. [12] Totéž se týká i repatriace respektive převozu lidských pozůstatků osoby, která byla pojištěna v případě její smrti. Přeprava se v tomto případě zpravidla uskutečňuje ve schváleném speciálním vozidle nebo letadlem.

Smrt člověka může nastat z různých příčin a kdekoliv, tzn. i mimo území ČR. Právní předpisy v souladu s obecným požadavkem na pietu předepisují, že s lidskými pozůstatky a s ostatky musí být zacházeno důstojně tak, aby nedošlo k ohrožení veřejného zdraví nebo veřejného pořádku. Při zabezpečení manipulace tj. i včetně přepravy s nimi je potřebné postupovat v souladu s následujícími nejvýznamnějšími právními předpisy:

- obecně závazný právní předpis cizího státu, kde došlo k úmrtí,
- zákon číslo 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů, v platném znění,
- zákon číslo 61/2000 Sb., o námořní plavbě,
- Zákon číslo 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách),
- zákon číslo 193/2017Sb., kterým se mění zákon číslo 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů,
- Evropská norma pohřbnictví EN 15017:2005:E,
- Dohoda o převozu těl zemřelých (Štrasburk, 26. října 1973), publikováno v oznámení Ministerstva zahraničí číslo 22/2012
- Mezinárodní Ujednání o přepravě mrtvol (Berlín, 10. 2. 1937), publikováno ve Sbírce zákonů číslo 44/1938 Sb.,
- letecký a přepravní řád a mezinárodní manuál TACT (The Air Cargo Tariff), který mají k dispozici letecké společnosti,
- Úmluva o mezinárodní železniční přepravě (Bern, 9. 5. 1980), publikována vyhláškou ve Sbírce zákonů číslo 8/1985 Sb. Změna: číslo 61/1991 Sb., číslo 251/1991 Sb., číslo 274/1996 Sb. (COTIF),

- předpisy Ministerstva zahraničních věcí ČR upravující postup zastupitelských úřadů ČR při úmrtí státních občanů ČR v zahraničí a při přepravě lidských pozůstatků a lidských ostatků do ČR.

Česká republika přistoupila k dohodě [14], která, která upravuje pietní nakládání s lidskými pozůstatky v případě, že nebyly zpopelněny a pokud byla potvrzena vůle ze strany blízkých pozůstalých převézt je do země jejich původního domova. Ratifikační listina byla uložena u generálního sekretáře Rady Evropy dne 23. ledna 2012 a v souladu s jejím textem vstoupila v platnost dne 24. února 2012. Česká republika zároveň zůstává smluvní stranou ujednání [15].

V případě repatriace lidských pozůstatků a ostatků v souladu s příslušnými právními předpisy [14, 15] bude ČR ve vztahu se Spolkovou republikou Německo postupovat podle [14]. V sousedních zemích - Slovensko a Rakousko se bude uplatňovat především [15]. Polsko není smluvní stranou žádné z uvedených dohod.

Pojmy lidské pozůstatky a lidské ostatky nejsou totožné. Zákon o pohřbnictví [13] za lidské pozůstatky považuje tělo zemřelého a jiné lidské pozůstatky a lidskými ostatky jsou pozůstatky po pohřbení. V [13] je uvedené, že s lidskými pozůstatky a ostatky musí být zacházeno důstojně nebo v souladu s mravním cítěním veřejnosti tak, aby nedošlo k ohrožení veřejného zdraví nebo veřejného pořádku. Mimo jiné jsou tam stanoveny určité zásady zacházení s lidskými pozůstatky a ostatky a to včetně jejich přepravy v transportní rakvi nebo transportním vaku. V případě repatriace je potřebné, aby na převoz lidských pozůstatků byly použity v souladu se [14, 15] zodpovídající transportní rakve. Lidské pozůstatky při repatriaci musí být uloženy do neprodyšně uzavřené kovové rakve, které se vloží ještě do dřevěné bedny. Dno kovové rakve musí být vysypáno cca 5 cm tlustou vrstvou absorpční hmoty (rašelina, dřevěné piliny, mleté dřevěné uhlí atd.) napuštěné antiseptickým roztokem. Došlo-li k úmrtí v důsledku nakažlivé nemoci, musí být lidské pozůstatky zabaleny do prostěradla, napuštěného antiseptickým roztokem [15].

Vzhledem k tomu, že lidské pozůstatky představují pro živé osoby určité riziko, je třeba s těmito lidskými pozůstatky zacházet velmi obezřetně. Je potřebné minimalizovat rizika ohrožení života a zdraví. Týká se to zejména pozůstalých, pracovníků pohřební služby

a v případě různých mimořádných událostí s velkým počtem obětí i osob (hasičů, záchranářů, policistů atd.), které byli vyčleněné na provedení bezodkladných pohřebních služeb.

V případě, že nebudou dodrženy bezpečnostní opatření při manipulaci a transportu s těmito lidskými pozůstatky, mohou být ohroženy další osoby a to zejména v případě, kdy došlo k nakažení zemřelých osob morem, cholerou, žlutou zimnicí, pravými neštovicemi, skvrnivkou a hemoragickou horečkou typu Lassa, Marburg a Ebola, nebo dalšími infekčními onemocněními, vyvolanými jinými vysoce rizikovými biologickými agens a jejich toxiny. [16] Na tuto skutečnost reaguje i [15], kde je stanoveno, že repatriace lidských pozůstatků osob, které zemřely na nakažlivé nemoci se bude realizovat minimálně po uplynutí lhůty jednoho roku od úmrtí dané osoby.

Lidské pozůstatky mohou být do ČR přepraveny:

- převozem urny po zpopelnění ve státě, kde došlo k úmrtí (pokud to umožňují právní předpisy daného státu),
- v transportní rakvi.

Repatriace lidských pozůstatků je v kompetenci státních orgánů příslušné země, které musí po stránce dokumentační zabezpečit doklady potřebné na převoz do nebo z ČR. Lidské pozůstatky musí být při převozu doprovázeny zvláštním dokumentem *laissez-passer for a corpse* (tj. průvodním listem těla zemřelého) [14] nebo umrlčím pasem [15]. Oba dokumenty jsou v podstatě totožné a obsahují zejména jméno, příjmení, stáří, místo, datum a příčina úmrtí. Pokud není příčina smrti uvedena z důvodu profesního tajemství, musí být potvrzení o příčině smrti vloženo do zapečetěné obálky, která doprovází tělo zemřelého během přepravy, a předáno odpovědnému úřadu ve státě určení. Zapečetěná obálka, která bude vně náležitě označena, se bezpečným způsobem přiloží k průvodnímu listu těla zemřelého. Nebo musí být v průvodním listu těla zemřelého uvedeno, zda osoba zemřela přirozenou smrtí a z důvodu choroby, která není nakažlivá. Pokud tomu tak není, musí být uvedeny okolnosti smrti nebo povaha nakažlivé choroby [14].

Dokumenty vystavují příslušné úřady odesílajícího státu. Tento dokument je vystaven v úředním jazyce státu nebo v jednom z úředních jazyků státu, ve kterém

byl vystaven a v jednom z úředních jazyků Rady Evropy. S výjimkou dokladů požadovaných na základě mezinárodních úmluv a dohod týkajících se všeobecně přepravy nebo na základě budoucích úmluv a ujednání o převozu těl zemřelých, nebude ani stát určení ani tranzitní stát požadovat žádné další dokumenty kromě průvodního listu těla zemřelého. V rámci ČR vystavuje pro provozovatele pohřebních služeb „Průvodní list těla zemřelého“ příslušná Krajská hygienická stanice.

Repatriaci některých lidských pozůstatků do ČR zabezpečuje stát (například u padlých příslušníků ozbrojených sil, kteří zahynuli při vojenských mírových misích apod.) a to včetně nákladů s nimi spojených nebo příslušné pohřební služby, které danou službu nabízejí, ale už zpoplatněnou. Při repatriaci lidských pozůstatků z ČR do zahraničí sehraává významnou úlohu Státní úřad pro jadernou bezpečnost a příslušná Krajská hygienická stanice a to zejména v případech, kdy se jedná o kontaminaci lidských pozůstatků radioaktivními a chemickými látkami nebo došlo k úmrtí osob nakažlivou nebezpečnou nemocí.

K nejznámějším repatriacím lidských ostatků v posledním období lze ve světě zařadit repatriaci více než 50 lidských ostatků – amerických vojáků, kteří padli v korejské válce v letech 1950-1953. Repatriace proběhla koncem července 2018 ze severokorejského Wonsanu do Jižní Koreje a následně do USA [18].

V ČR lze k nejvýznamnějším repatriacím zařadit repatriaci:

- Lidských pozůstatků:
 - čtyř vojáků Armády ČR, kteří zahynuli dne 8. 7. 2014,
 - tří vojáků Armády ČR dne 5. 8. 2018 (všech sedm vojáků zahynulo při plnění služebních povinností po sebevraždném útoku v blízkosti vojenské základny Bagran v Čarikáru, hlavním městě provincie Parván v Afganistane). Jejich repatriace z Afganistanu do Prahy byla provedena vojenským leteckým speciálem [19, 21].
- Ostatků kardinála Berana, které dne 20. 4. 2018 vojenský letecký speciál převezl z Vatikánu do Prahy [22]. Letecká přeprava byla provedena z vojenského letiště Řím – Ciampino na vojenské letiště Praha - Kbely.

2. POSOUZENÍ RIZIKA REPATRIACE LIDSKÝCH POZŮSTATKŮ A JEJICH MINIMALIZACE

Rizika, která ohrožují člověka, vyjadřují míru závažnosti zátěže člověka vystaveného rizikovým faktorům na místech, kde se bude manipulovat s lidskými pozůstatky. Rizika spojená s repatriací lze z obecného hlediska rozdělit do několika skupin:

- fyzikální,
- biologické,
- chemické,
- hygienické,
- přepravní,
- zneužití k nelegální činnosti atd.

Fyzikální rizika jsou většinou snadno identifikovatelná již na základě běžného posouzení. Jde např. o zranění osob podílejících se na repatriaci způsobené pádem transportní rakve, pádem osoby při manipulaci s rakví, zachycením vozidly při pohybu na komunikacích apod.

Biologická rizika se objevují zejména v prostředí výskytu nejrůznějších choroboplodných virů, bakterií a infekcí. Je třeba si uvědomit, že lidské tělo je z hlediska anatomie složeno z tkání, tkáňových systémů, svalstva, kostí a vnitřních orgánů. Z pohledu chemického je tvořeno chemickými prvky, potažmo tuky, bílkovinami, sacharidy, minerály a vodou, která je nejvíce zastoupena a je nejvýznamnější součástí lidského těla [23]. V případě smrti nastává rozklad buněk ze kterých je tvořeno lidské tělo. Je to jev zcela přirozený a jde o proces nezvratné přeměny, který po svém dokončení vrací tělo do půdy ve formě základních chemických prvků. V rámci rozkladu lidského těla probíhají dva základní procesy: [23]

- autolýza - je rozpad buněk působením enzymů, které ničí orgány a tělní buňky,
- rozklad (neboli proces hnití) - dochází ke vstupu bakterií gastrointestinálního traktu do cévního systému a jejich rozšíření po celém těle.

Proces rozkladu lidského těla probíhá se značnou dávkou zjednodušení takto:

- orgány a buňky se v těle po smrti začnou rozkládat nejdříve působením vlastních enzymů (autolýza), jejichž působení bylo během života pod chemickou kontrolou a dále vlivem bakterií, které iniciují vlastní proces rozkladu,
- nejprve se rozpadají měkké tkáně, postupně se začínají rozkládat i kosti,

- teprve po úplném rozkladu spojovací tkání však dochází k rychlejšímu rozkladu kosterních zbytků, a to jednak ztrátou organických složek, jednak ztrátou složek anorganických, především vápníku, hořčíku a draslíku [23].

Rychlost a intenzita těchto procesů závisí na mnoha faktorech. Rozklad lidských pozůstatků představuje nepřijatelné riziko pro zdraví a život osob. Rozkládající se lidská těla produkují velké množství bakterií, plynů apod., mohou být kvůli dusíku a antibiotikům toxická [24]. Lidské tělo uvolňuje nepříjemný zápach, přitahuje hmyz, může kontaminovat pitnou vodu atd. Osoby, které budou manipulovat s lidskými pozůstatky bez použití ochranných prostředků, mohou být vystaveny riziku nákazy, kterou mohou způsobit lidské pozůstatky, které byly nakaženy už výše uvedenými přenosnými nakažlivými nemocemi (morem, Ebolou apod.), kontaminovány nebezpečnými látkami (např. novičokem apod.) nebo ozářeny radioaktivními látkami.

Náležitou pozornost je potřebné věnovat manipulaci s lidskými pozůstatky tak, aby osoby nedošli do kontaktu s nakaženou krví (např. vir HIV) nebo jinými lidskými tělními tekutinami. K infekci může také dojít např. vystříknutím krve či jiné tělní tekutiny na sliznice (např. oči nebo ústa) či kontaminovanou vodou při čištění kontaminované oblasti či převozních automobilů a rakví [16]. Z uvedeného důvodu je potřebné používat vhodné ochranné a hygienické prostředky, které musí být v souladu s [25]. Dalším předpokladem k minimalizaci úmrtí nebo trvalého poškození zdraví je očkování osob, které přicházejí do kontaktu s lidskými pozůstatky.

Osobám, které se podílejí na repatriaci, hrozí chemická rizika, např. nebezpečí kontaminace radioaktivními a jinými nebezpečnými látkami. Těmto látkám byli za svého života vystavené osoby, které následně zemřeli, nebo těmto účinkům byly vystaveny jejich pozůstatky.

Hygienické riziko při repatriaci s lidskými pozůstatky úzce souvisí s biologickými. Při manipulaci s lidskými pozůstatky je potřebné věnovat maximální pozornost dodržování hygienických zásad. V některých částech světa jsou hygienická opatření na nízké úrovni, to se může negativně projevit při přepravě lidských pozůstatků z těchto zemí a její následnou manipulací a tím narůstá riziko nákazy. Z uvedených důvodů je potřebné při manipulaci s lidskými pozůstatky důsledně

dodržovat zásady bezpečnosti a ochrany práce. Na repatriaci lidských pozůstatků mohou být použity v podstatě všechny druhy dopravy. Nejčastěji se používá doprava silniční a letecká. Při repatriaci lidských pozůstatků po pozemních komunikacích lze použít pouze vozidlo zvláštního určení, které musí být k takovému účelu schváleno - pohřební vozidlo. Ložný prostor takového vozidla slouží pouze pro přepravu v rakvích nebo v transportních nosítkách s vaky a věcí určených pro konání pohřbu, které lze přepravovat i společně. Vozidlo musí mít osvětlení a být vybavené úchyty pro upevnění rakví. Vnitřní stěny a dno musí být snadno omývatelné.

I když jsou stanoveny formou mezinárodních dohod podmínky přepravy lidských pozůstatků z jednoho státu do druhého, lze i zde najít při jejich repatriaci určité rizika.

K nejvýznamnějším lze zařadit:

- porušování přijatých zásad mezinárodní přepravy lidských pozůstatků, případně jejich nesprávné chápání,
- neznalost nároků dané země, jejích zvyků a právních předpisů s důrazem na přepravu lidských pozůstatků,
- jazyková bariéra,
- dopravní nebo letecká nehoda dopravního prostředku, který byl použitý na přepravu lidských pozůstatků,
- časová prodleva způsobená:
 - dopravní kongescí,
 - nepřijetím nákladu (rakve) na palubu letadla,
 - neúplnými nebo nesprávně vyplněnými průvodními doklady, atd.
- chybějící cestovní pojištění atd.

Tabulka 1 Vybraná rizika a opatření k jejich snížení vyjádřená metodou PNH [upravené podle 16]

Zdroj rizika	Identifikace nebezpečí	Vyhodnocení závažnosti rizika				Bezpečnostní opatření Opatření k omezení rizika
		P	N	H	R	
Biologické riziko řešené s ohledem na osoby, které manipulují s lidskými pozůstatky	Nákaza infikovanou krví či tělesnými tekutinami	3	4	4	48	Důsledně dodržovat bezpečnostní a hygienická opatření (používání osobních ochranných a desinfekčních prostředků) při manipulaci s lidskými pozůstatky
	Nákaza při manipulaci s lidskými pozůstatky ve vyspělých zemích	3	4	4	48	
	Nákaza při manipulaci s lidskými pozůstatky v ostatních zemích	4	4	5	80	
Přepavní riziko řešené s ohledem na osoby, které manipulují s lidskými pozůstatky	Jazyková bariéra, neznalost místních právních předpisů spojených s repatriací	2	3	2	12	Disponovat pracovníky ovládající řeč a právní předpisy příslušného státu, odkud se repatriace provádí
	Rozdílný výklad a přístup k procesu repatriace	3	3	3	27	Trvat na dodržení mezinárodních úmluv o přepravě lidských pozůstatků
	Absence příslušných státních orgánů a kontroly při ukládání a zapečetění rakve	2	3	4	24	Důsledně trvat na přítomnosti zaměstnance státní správy, kontrolovat pohyb a činnost všech, kdo se na nakládce podílí
	Riziko dopravní nehody nebo kongesce během převozu do země původu	3	3	3	27	Dodržovat pravidla silničního provozu a bezpečnostních přestávek v řízení silničního motorového vozidla
Přepavní riziko řešené s ohledem na pozůstatlé	Plně obsazená nákladní kapacita letadla (nemožnost naložení transportní rakve)	3	3	3	27	Stanovit datum pohřbu na vhodnou dobu

V některých případech mohou být přepravy lidských pozůstatků zneužity na nelegální činnost v tom, že rakev s lidskými pozůstatky

bude zneužita na nelegální přepravu zejména drog, peněz a jiného zboží. Z uvedeného důvodu by měl být při ukládání lidských

pozůstatků do rakve a při jejím uzavírání přítomný kompetentní orgán státní správy, který zodpovídá za to, že do rakve nebude vloženo nelegální zboží. V praxi se lze setkat s tím, že příslušný orgán státní správy není při ukládání lidských pozůstatků do rakve přítomen vůbec, nebo sleduje tento proces z uctivé vzdálenosti, neboť jako většina společnosti má strach z pohledu na mrtvého, natož na něj sahat.

S využitím jednoduché bodové polokvantitativní metody „PNH“ byla posouzena vybraná rizika, která souvisí s repatriací lidských pozůstatků a navržena vhodná bezpečnostní opatření (tabulka 1).

ZÁVĚR

Repatriace lidských pozůstatků je jednou z významných oblastí, které je potřebné věnovat maximální pozornost. V případě úmrtí českých občanů v zahraničí ať jsou důvody jakékoliv, dochází často na žádost jejich příbuzných k repatriaci jejich lidských pozůstatků. To samé se týká i úmrtí cizinců v ČR. Ne vždy dochází ze strany příbuzných k tomu, že souhlasili se žehem a domů si převážejí urnu s popelem. I když existují právní předpisy, které pojednávají o způsobu přepravy lidských pozůstatků do vlasti, často dochází k ohrožení osob, které se podílejí na repatriaci lidských pozůstatků. Rizika, která jsou spojená s repatriací lidských pozůstatků, je potřebné analyzovat a následně

minimalizovat tak, aby zejména převoz lidských ostatků byl bezpečný a rychlý. Z uvedeného důvodu je potřebné, aby na vlastní repatriaci lidských pozůstatků se podíleli odborně způsobilé osoby se znalostí věci tak, aby byli schopni okamžité správné reakce v případě vzniku jakékoliv mimořádné události spojené s repatriací lidských pozůstatků.

Při repatriaci lidských pozůstatků a ostatků je potřebné mimo jiné zohlednit i tradice náboženských, kulturních a místních pohřebních obřadů, úctu k vyznání a zvykům rodin a jednotlivců, stejně jako hygienické a environmentální aspekty.

V článku je poukázáno na možnost minimalizace rizik spojených s repatriací pomocí jednoduché bodové metody PHN, kdy největší hrozbou pro osoby manipulující s lidskými pozůstatky jsou nákaza při manipulaci se zemřelým ve vyspělých zemích, nákaza při manipulaci se zemřelým v ostatních zemích a nákaza infikovanou krví či tělesnými tekutinami.

Jedno z opatření k eliminaci rizik je důsledné dodržování bezpečnostních a hygienických opatření (používání osobních ochranných a desinfekčních prostředků).

Článek vznikl za podpory grantu IGA Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulty logistiky a krizového řízení číslo IGA/FLKŘ/2018/004.

LITERATURA

- [1] KASÍKOVÁ, J. *Ať mohou přijeti. Organizace poválečné repatriace a návratů*. Praha: Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2818-1.
- [2] *Ruská legie (z Ottovy encyklopedie nové doby)*. [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: http://www.magalien.com/~hrabe/ruska_anabase/z/d_z_004.html.
- [3] *Repatriace Čs. Vojska z Vladivostoku*. [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <http://www.evzi.estranky.cz/clanky/mista-zajeti-a-internace-1914-1921/zajatecke-tabory-v-rusku-1914-1921/valecni-zajatci-v-rusku-1914-1921/repatriace-cs.-vojska-z-vladivostoku>.
- [4] *Vítejte doma! Ministerstvo vnitra se připravuje na repatriaci krajanů. Půjde to i opačně?* [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <http://www.ozbrojeneslozky.cz/clanek/vitejte-doma-ministerstvo-vnitra-se-pripravuje-na-repatriaci-krajanu-pujde-to-i-opacne>.
- [5] CONNOLLY, R., PRENDIVILLE, R., CUSACK, D., FLAHERTY, G. Repatriation of human remains following death in international travellers. *Journal of Travel Medicine*. [online]. Oxford Univ Press, 2017, 24(2), TAW082-TAW085 [cit. 2018-08-15]. DOI: 10.1093/jtm/taw082. ISSN 11951982.
- [6] MACPHERSON, D., Brian, W., GUSHULAK, D., SANDHU, J. Death and international travel - The Canadian experience. *Journal of Travel Medicine* [online]. Blackwell Publishing, 2007, 14(2), 77-84 [cit. 2018-08-15]. DOI: 10.1111/j.1708-8305.2007.00107.x. ISSN 11951982.
- [7] KOTRLÝ, T. *Mezinárodní přeprava zemřelých*. [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/resitel/clanky/preprava>.
- [8] KINTIGH, K. W. Native american graves protection and repatriation act. In *Encyclopedia of Archaeology* (pp. 1657–1659). Elsevier Inc. [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/B978-012373962-9.00202-8>.
- [9] OUSLEY, S. D., BILLECK, W. T., & HOLLINGER, R. E. Federal repatriation legislation and the role of physical anthropology in repatriation. *Yearbook of Physical Anthropology*. [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/ajpa.20354>.

- [10] JENKINS, T. Dead bodies: The changing treatment of human remains in British museum collections and the challenge to the traditional model of the museum. *Mortality*, 13(2), 105–118. [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13576270801954419>.
- [11] Význam slova repatriace. [online] [cit. 2018-08-10]. Dostupné z: https://vyhledavat.cz/slovník-cizích-slov/R/slovo/repatriace_442.html.
- [12] FINKAP Slovníček pojmů. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: <http://www.finkap.cz/slovníček-pojmu/pismo-R.php>.
- [13] Zákon č. 256/2001 Sb., Zákon o pohřebnictví a o změně některých zákonů, ve znění účinném k 1. 9. 2017. [online] [cit. 2018-08-14]. Dostupné z: https://www.pohrebnictvi-zakon.cz/33/256-2001-sb-zakon-o-pohrebnictvi-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-k-1-9-2017-uniqueidOhwOuzC33qe_hFd_jrpTq9cW1BaCVhDvPGgKkZ_M8 kCD-vMUUnwPlw/.
- [14] DOHODA O PŘEVOZU TĚL ZEMŘELÝCH. [online] [cit. 2018-08-14]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/1c589534-b632-4337-a957-33e23f66177d/II-text-dohody-c-j-1>.
- [15] 44/1938 Sb. Mezinárodní Ujednání o přepravě mrtvol. [online] [cit. 2018-08-14]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKewiHq_7n_DcAhVGKIAKHYSAMEQFjAAegQIABAC&url=http%3A%2F%2Fwww.mmr.cz%2Fgetmedia%2F133ff20-5bc5-4932-a1a3936ae73d8df2%2FMezinarodni-Ujednani-o-preprave-mrtvol&usq=AOvVaw3CcMEWUwxG9eFepU-Ga NK8.
- [16] BLÁHOVÁ, S. *Rizika spojená s repatriací zemřelých*. [Bakalářská práce]. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta logistiky a krizového řízení. 2014, Vedoucí práce: doc. Ing. Miroslav Tomek, PhD.
- [17] HAJKOVÁ, M. *Identifikace nebezpečí a hodnocení rizik – úvod*. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: <https://www.bozpinfo.cz/identifikace-nebezpeci-hodnoceni-rizik-uvod>.
- [18] *Ostatky desítek Američanů padlých v korejské válce už jsou v USA. Trump děkuje Kimovi za „milou akci“*. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2554753-ostatky-desitek-americanu-padlych-v-korejske-valce-uz-jsou-v-usa-trump-dekuje-kimovi-za>.
- [19] *Čtyři vojáci z Chrudimi a Žatce zemřeli při atentátu v Afghánistánu*. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/cesti-vojaci-zabiti-pri-sebevrazednem-atentatu-frs-/zpr_nato.aspx?c=A140708_090735_zpr_nato_inc.
- [20] *Padlé vojáky přiveze speciál za dva dny, zraněného čekají operace*. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/petr-pavel-o-smrti-ceskych-vojaku-v-afghanistanu-f6-/domaci.aspx?c=A140708_141709_domaci_hv.
- [21] *Návrat ostatků kardinála Berana do vlasti*. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/kardinal-beran-je-jiz-doma-na-kbelskem-letisti-pristal-letoun-s-jeho-ostatky-20180420.html.
- [22] *Složení těla*. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: <https://www.vipcentrumzdravi.cz/index.php?pg=cambridge-weight-plan--co-vas-ceka--slozeni-tela>.
- [23] ŠEDA, S. a kol. *Metodická informace č. 1/2002 k zákonu č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví a změně některých zákonů*. [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/monitor/2012/120222.htm>.
- [24] KORIŠTKOVÁ, L. *Co se děje s lidským tělem, když zemřeme? Jak pozná, že je mrtvé a kdo ho sní?* [online] [cit. 2018-08-15]. Dostupné z: <https://zoommagazin.iprima.cz/veda/co-se-deje-s-lidskym-telem-kdyz-zemreme-jak-pozna-ze-je-mrtve-kdo-ho-sni>.
- [25] NAŘÍZENÍ VLÁDY č. 495/2001 Sb., kterým se stanoví rozsah a bližší podmínky poskytování osobních ochranných pracovních prostředků, mycích, čistících a dezinfekčních prostředků.